

KOC SIS L ÁSZL Ó

Miért nincs knock-out a filozófiában?

David Lewis a filozófiai érvek természetéről*

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.19754>

I. NEGATÍV ATTITÚD A KNOCK-OUT FILOZÓFIAI ÉRVEKKEL KAPCSOLATBAN

Van abban valami meglepő, ha valaki azzal az őszinte vallomással kezdi egy általa kidolgozott filozófiai elmélet tárgyalását, hogy nem képes mindenki számára meggyőző érveléssel előrukkolnia. Nyilván tompítja a keserű szájszírt, ha ez a vallomás nem pusztán önnön képességének lebecsülése, hanem egy általános érvényű diagnózis felállítása. Íme a diagnózis: a filozófiában eleve képtelenség minden vitapartnert *letaglózó*, avagy *knock-out* érvekkel előrukkolni. Ennek a szerénységre intő általános érvényű belátásnak azért van jelentősége, mert a filozófusok közül csak kevesen (talán ma már egyre többen) osztják ezt a negatív attitűdöt a filozófiai érvek kényszerítő erejét illetően. Ami biztos, hogy Lewis egyike ezeknek a filozófusoknak. Íme a kényszerítő erejű filozófiai érvek hiányával kapcsolatos meggyőződésének egy rövidebb és egy hosszabb kifejtése: az első az 1986-os *On the Plurality of Worlds* című monográfiájához írt preambulum egy passzusa, a második az 1983-as *Philosophical Papers* első kötetének bevezetéséből egy sokat idézett részlet:

Ebben a könyvben senki sem fog olyan érvet találni, ami alapján el kell fogadja az általam támogatott álláspontot, mondván, nincs alternatívája. Úgy vélem, hogy azok a filozófusok, akik ilyen érvekkel próbálkoznak, szinte sohasem érik el a céljukat, azok a filozófusok pedig, akik ilyen érveket követelnek, félre vannak vezetve. Néhány indokot hozok fel csupán, amely a releváns alternatívákkal szemben az én álláspontomat támogatja. Azt azonban nem gondolom, hogy ezek az indokok konkluzívak. (Lewis 1986. viii.)

* A tanulmányt a NKFI K146597 projektszámú OTKA pályázat kutatócsoportjának, valamint a MTA Lendület *Értékek és Tudomány* kutatócsoportjának tagjaként írtam.

Az az olvasó, aki az elméleteim alátámasztására felhozott letaglózó érveket [knock-down arguments] keresi, csalódottan fogja letenni a könyvet. Akár szép lenne a velünk egyet nem értő filozófusokat pusztán az érvek erejével letaglózni, akár nem, erre senki sem képes. A filozófiai elméleteket sohasem lehet konkluzíve megcáfolni. (Vagy csak nagyon ritkán: Gödelnek és Gettiernek talán sikerült.) Az elmélet túléli a megcáfolását, de ennek ára van. [...] [A] filozófiai érvekben ezt az árat vesszük fontolóra. Talán ez az, amit többé-kevésbé konkluzíve eldönthetünk. Miután felfedtük az összes agyafúrt érvet, megkülönböztetést és ellenpéldát, még mindig kérdés marad a számunkra, hogy milyen árat érdemes megfizetnünk, összességében mely elméletek hihetőek, melyeknek vannak elfogadhatatlan és melyeknek elfogadható kontra-intuitív következményei. Ezekre a kérdésekre lehet, hogy eltérő válaszokat adunk. És tényleg mindent mérlegelve sem leszünk képesek olyan további érveket felfedni, hogy elsimítsuk az ellentéteket.

Másképp is lehetne, ha – ahogy arról néhány filozófus úgy tűnik, meg van győződve – élesen elválna egymástól a „nyelvi intuíció”, amelyre kikezdehetetlen evidenciaként kell tekintenünk, és a filozófiai elmélet, amit minden áron össze kell egyeztetni az evidenciával. Ha így lenne, akkor csüggesztően sok konkluzív cáfolattal lenne dolgunk. De akármit is mondjunk a fundacionalizmus mellett más területeken, a filozófiai tudásnak ez a fundacionalista felfogása alapjaiban elhibázottnak tűnik. Az „intuíciónk” egyszerű vélemények; a filozófiai elméleteink nemkülönben. Némelyikük a *common sense*-hez igazodó, némelyikük szofisztikált; van köztük partikuláris, és van köztük általános; az egyik tathatóbb, a másik kevésbé. A lényeg: vélemény valamenynyí, és egy filozófus észszerű célkitűzése az, hogy egyensúlyba [equilibrium] hozza őket. (Lewis 1983a. x.)

A filozófiában eszerint nincs knock-out. Ám a filozófusok saját teljesítményére reflektáló szerénység, még akkor is, ha egyeseknek imponáló (másoknak talán épp ellenkezőleg: inkább álságos), némi magyarázatra szorul. Mert hát, kérdezhetnénk joggal, mi másért is tesz valaki kísérletet arra, hogy a saját filozófiai nézetét a lehető legalaposabban megindokolja vagy, hogy mások filozófiai nézeteit éppolyan alapossággal megcáfolja, ha nem azért, hogy lehetőség szerint mindenkiket meggyőzzön az általa vélt nézet igazságáról vagy az általa elfogadhatatlan nézet hamisságáról? Nyilvánvalónak tűnik, hogy a filozófusok azért dolgoznak ki egyre kifinomultabb érveket, azért adnak egyre erősebb indokokat egy filozófiai nézet mellett vagy ellenében, mert egyszer és mindenkorra szeretnének véget vetni annak a vitának, amelybe a lehető legmélyebben beleásták magukat.

Néhány évvel Lewis fentebb idézett megnyilatkozásai előtt Robert Nozick, nem kevés élel fogalmazva, a következőképp vázolta fel az analitikus filozófiában uralkodó attitűdöt a filozófiai érvek természetére és céljára vonatkozóan:

A filozófiában használatos terminológia meglehetősen erőszakos: az érvek *nyomóssak* és akkor a legjobbak, amikor *letaglóznak*; az érvek *kikényszerítik* a konklúziót; ha hiszed a premisszákat, akkor hinned *kell* a konklúziót is; néhány érv nem visz be elég *ültést*; és lehetne folytatni a sort. Egy filozófiai érv arra irányuló próbálkozás, hogy rávegyen valakit arra, hogy higgyen valamit, akár akarja azt hinni, akár nem. Egy sikeres filozófiai érv, egy erős érv, *kényszerít* valakit egy vélekedés kialakítására. (Nozick 1981. 4.)

A filozófiában tehát arra *kell* erőfeszítéseket tenni, hogy minél jobb, lehetőség szerint, konkluzív érvek szülessenek, amelyek kényszerítő erejüknek köszönhetően letaglózzák a vitapartnereket. Nozick több szempontból sem tud azonosulni ezzel az attitűddel, egyrészt nem tartja célravezetőnek, másrészt nem tartja helyénvalónak sem. Ha az érvek célja az, hogy kellőképpen megalapozott igazságokra tegyünk szert, akkor Nozick nem véletlenül szkeptikus azzal kapcsolatban, hogy filozófiai érvek segítségével filozófiai igazságokra tehetünk szert.

Miféle hasznos célok szolgálatában állnak a filozófiai érvek? Tényleg azt gondoljuk, hogy miközben arra képezték ki minket, hogy feltárjuk a filozófiatörténet nagy érvelőinek tévedéseit, az érvek ígéretes utat nyitnak az igazsághoz? Vajon közvetlenül megváltoztatja-e a filozófiai érvek erőssége annak valószínűségét, hogy igaz nézetre teszünk szert (szemben egy konzisztens és koherens nézettel) vagy legalább azt, hogy egy nézet közelebb kerül az igazsághoz? (Nozick 1981. 4–5.)

Továbbá számolni kell egy ilyen módszertan esetében bizonyos morális aggályokkal is. Akarata ellenére rávenni valakit a korábbi meggyőződéseire feladására, hogy azokkal ellentétes meggyőződéseket alakítson ki, morális szempontból erősen vitatható. Különösen akkor, ha nem vagyunk meggyőződve arról, hogy a filozófiai érvek az igazság birtokosaivá tehetnek minket. (Hozzá kell tenni, hogy az éremnek két oldala van: ha találkozunk egy érveléssel, amelyet képesek vagyunk megérteni és amiben semmi hibát nem találunk, akkor vajon morálisan nem az-e a helyes lépés a részünkről, hogy elfogadva a konklúziót, feladjuk azokat a vélekedéseinket, amelyek ellentmondanak az érv konklúziójának, még ha azok ellentétesek is a korábbi meggyőződéseinkkel?)¹

¹ Lewis ismerte Nozick fentebb idézett beszámolóját arról, hogy az analitikus filozófiában mit várnak el azoktól, akik érvek kidolgozásával próbálnak bizonyos nézetek mellett vagy szemben állást foglalni. Erről árulkodik egy 1981. október 18-án kelt levél, amit Peter van Inwagennek írt: „Nem, semmiképpen nem kérek arra, hogy Nozick-érvekkel rukkolj elő. Ennyire meggondolatlan lennék?” (Lewis 2020. 101). Arra a kérdésre, hogy Lewisnak a letaglózó érvek kidolgozására tett kísérletek hiábavalóságára vonatkozó meggyőződését mennyiben Nozick ihlette, nem tudok válaszolni, és nem is tartom különösen érdekesnek. Ami viszont tény és érdekes tény, hogy a 1980-as évek elejére az analitikus filozófusok közül többen is úgy vélik, hogy a filozófiai érvek nem elég erősek ahhoz, hogy garantálják az érv konklúziójának igazságát, vagy megszüntessék a permanens nézeteltérést azáltal, hogy – még ha morális szempontból nem is hangzik jól – kikényszerítik a vitapartnerből az érv által tá-

II. MIK IS A KNOCK-OUT ÉRVEK?

A letaglózó érvek kidolgozásával kísérletező filozófiai metodológia kapcsán felmerülő morális dilemmát most nem tudom részletesebben taglalni, ugyanis van egy alapvetőbb kérdés, amire mielőbb választ kell adni: mi számít egyáltalán knock-out érveknek? Mi annak a szükséges és elégséges feltétele, hogy egy érv kikényszerítse belőlünk a konklúziójának elfogadását? Mivel Lewis nem állt elő explicit definícióval, ezért újabb keletű meghatározási kísérletekhez fordulok válaszáért.

Nathan Ballantyne például a következőképp állapítja meg a letaglózó érv szükséges és elégséges feltételeit:

X egy letaglózó érv akkor és csak akkor, ha bármely S szubjektumra, ha S megértené X-et, és semmi sem döntené meg S azon vélekedését, hogy érti X-et, akkor S részéről nagymértékben irracionális lenne a premisszák alapján nem elfogadni X konklúzióját (Ballantyne 2014. 530).

Íme egy másik meghatározás Tőzsér Jánostól:

Egy (deduktív formájú) *A* érv kényszerítő erejű akkor és csak akkor, ha (1) az a személy, aki kellőképpen megérti *A* premisszáit és az azok mellett szóló episztemikus indokokat, csak irracionálisan tagadhatja a premisszák igazságát, és (2) az a személy, aki felismeri, hogy *A* konklúziója a logika törvényei alapján következik *A* premisszáiból, csak irracionálisan tagadhatja *A* konklúzióját (Tőzsér 2023. 17).

E definíciók szerint abban az esetben van kényszerítő erejű érveléssel dolgunk, ha az érv konklúzióját mindenkinek el kell hinnie, aki *raciónálisan* közelítve az érvekhez nem talál kifogást a premisszák mellett szóló indokokban, vagyis hiszi, hogy a premisszák igazak és tisztában van azzal is, hogy a konklúzió logikailag következik a premisszákból.

Ballantyne szerint szükséges feltétel, hogy az érv megértése során nem merülhet fel olyan tényező, amely bárkit elbizonytalaníthat afelől, hogy kognitív képességei zavartalanul működnek az érv megértése során. Nem elég ugyanis megérteni az érvet, afelől sem szabad kétségünk legyen, hogy semmi sem kelti az érv megértésének látszatát. Ha például valaki nem tudja biztosan kizárni annak lehetőségét, hogy az érv vizsgálata során nem áll tudatmódosító szer hatása alatt, akkor nincs feljogosítva arra, hogy higgye, hogy tényleg érti az érvet. Ez esetben nem lenne irracionális a részéről azt kijelentenie, hogy nem fogadja el az érv konklúzióját. Ám ha valaki tényleg érti az érvet, és nincs, ami megdöntse

mogatott nézet elfogadását. Alább részletesen is kitérek arra, hogy Lewis milyen indokokkal támogatta annak beismerését, hogy ilyen érvek nincsenek és nem is lehetnek a filozófiában.

azon vélekedését, hogy érti az érvet, és megértve az érvet nem tud olyan racionális indokot felhozni, hogy miért ne fogadja el az érv konklúzióját, akkor az érv kényszerítő erejű.

Tőzsér szerint egy letaglózó érv deduktív formájú (mi más is lehetne?): ha az érv premisszái igazak, akkor logikai szükségszerűséggel következik belőlük a konklúzió igazsága. A kérdés az, hogy egy érv esetében mi garantálja a premisszáik igazságát. Ilyen garanciát nyújthatna az, ha valamilyen infallibilis igazolási eljárás biztosítaná számunkra az érv premisszáinak igazságát. Nem gondolhatjuk azonban azt, hogy kizárólag azok az érvek kényszerítő erejűek, amelyek premisszáik infallibilis igazolást nyertek. Ez esetben Tőzsér meghatározása igencsak szűkre szabná azt, hogy mi számít knock-out érveknek, ugyanis erősen vitatható, hogy miben áll az infallibilis igazolás, ahogy az is, hogy van-e egyáltalán olyan proposíció, ami infallibilisen igazolt. Éppen ezért letaglózó érveknek számít az is, amelyek premisszáit annak ellenére, hogy nem infallibilisen igazoltak, racionális alapon nem tudjuk nem igaznak tartani.²

A definíciókkal kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy egy letaglózó érv nem feltétlenül a konklúzió igazságát garantálja, hanem a másik meggyőzését, köszönhetően annak, hogy egy kényszerítő erejű érv a konklúzió melletti lehető legerősebb igazolásként szolgál, oly mértékben plauzibilissé téve egy proposíciót, hogy az érvet megértő személy számára irracionális legyen nem igaznak tartani azt. Ez természetesen azt is jelenti, hogy előfordulhatnak olyan letaglózó érvek, amelyek konklúziójáról annak ellenére derül ki, hogy hamis, hogy – legalábbis egy bizonyos ideig – mindenki igaznak tartotta. A tudomány történetében szép számmal kerültek kidolgozásra olyan knock-out érvek, amelyek által alátámasztott tudományos tézisekről aztán kiderült, hogy hamisak. Ahogy arra Ballantyne (2014. 530) kitér, a 19. századi fizikusok körében teljes körű volt az

² Tőzsér (2023. 17–31) világosan meghatározva és részletesen elemezve veszi sorra azokat az érvtípusokat, amelyek szóba jöhetnek mint letaglózó filozófiai érvek. Ezek közül az *infallibilis érvek* – olyan deduktív érvek, amelyekről azt feltételezik, hogy a premisszáik infallibilisen igazoltak –, csak egy típusa a lehetséges jelölteknek. A többi jelölt olyan fallibilis érv, amelyek esetében a premisszáik igazsága nem garantált, vagyis lehet, hogy hamisak. Tőzsér kettőt említ az ilyen fallibilis érvek közül: a *szerény* (vagyis fallibilisen igazolt premisszákat tartalmazó) *transzcendentális érveket*, illetve az olyan *kényszerítő erejű filozófiai érveket, amelyek premisszáik empirikusan igazoltak*. Ez utóbbi típusba tartozó érvek különösen érdekesek, ugyanis széles körű az egyetértés (a filozófusok részéről is) abban a kérdésben, hogy a tudományos érvek között szép számmal találunk ilyen letaglózó érveket. Van Inwagen (2009. 21) szerint például az, „aki nem ért egyet azzal, hogy a kontinensek mozgásában vannak, az vagy nem értékeli megfelelően azokat az adatokat és érveket, amelyeket egy geológus fel tudna hozni a kontinensek mozgását állító tézis alátámasztására, vagy pedig intellektuálisan perverz”. Ha viszont vannak knock-out tudományos érvek, akkor csak egy lépésnek tűnik, hogy legyenek knock-out filozófiai érvek is. A nagy kérdés, hogy ezt a lépést megtehetjük-e. Ballantyne szerint igen: ha egy filozófiai érvben olyan tudományos proposíciót használunk premisszáként, amely mellett kényszerítő erejű tudományos érvek szólnak, akkor a filozófiai proposíció melletti érv is kényszerítő erejű lesz. Komoly aggályokat fogalmaz meg ezzel az optimizmussal szemben Keller (2015) és Tőzsér (2023).

egyetértés, hogy az elektromágneses hullámok terjedése nem lehetséges az abszolút teret kitöltő éter nélkül. Ez volt ugyanis az egyetlen racionális magyarázat a fény terjedésére vonatkozóan mindaddig, amíg Einstein speciális relativitás-elmélete nem állt elő azzal, hogy az éter és az általa kitöltött abszolút tér létezésének feltételezése alaptalan. Tehát, noha a newtoni fizika képviselői számára kényszerítő erejű érvek szóltak amellett, hogy az éter létezik, mivel az olyan hullámtermészetű fizikai entitások terjedéséhez, mint amilyen a fény is, közvetítő közegre van szükség, a relativitáselméleten alapuló kortárs fizika kiderítette az érv konklúziójáról, hogy hamis.

III. KNOCK-OUT ÉRVEK ÉS PERMANENS NÉZETELTÉRÉS

Ha nagyjából képet kaptunk arról, hogy mi számít knock-out érveknek, akkor kanyarodjunk vissza ahhoz a lewisi meggyőződéshez, hogy a filozófiában nincsenek és nem is lehetnek ilyen érvek. Meg kell jegyeznünk, hogy Lewis nincs egyedül ezzel a meggyőződésével. Csak egy példa: a Lewis-szal egyébként majdnem minden metafizikai, vagyis elsőrendű filozófiai kérdésben egyet nem értő Peter van Inwagen teljes mértékben osztja a lewisi metafizikáinak a knock-out érvek hiányára vonatkozó megállapítását: „A filozófiában, legalábbis a megfigyeléseink ezt támasztják alá, nincsenek letaglózó érvek. Nincs egyetlen olyan filozófiai érv sem, amelyet az összes pallérozott filozófus ellenálhatatlannak tart.” (van Inwagen 2009. 105.)

Milyen megfigyelésekre céloz itt van Inwagen? Akármilyen gondoljunk a filozófiai érvek céljáról és erejéről, nem lehet véka alá rejteni a tényt, hogy a filozófiai vitákban, már ami az úgynevezett szubsztantív filozófiai kérdéseket illeti, még egyik esetben sem született egyetértés. Az egymással episztemikus felszereltségük tekintetében egyenrangú vitapartnerek, legyenek a filozófiatörténet egy bizonyos időszelvényének nem érdemtelenül nagyra becsült, leginkább eredeti és legfelkészültebb kortárs gondolkodói, képtelenek rávenni egymást a saját pozícióik elfogadására vagy legalább egy konszenzusos nézet kialakítására. Kár lenne tehát vitatni az összefüggést a knock-out filozófiai érvek hiánya és a filozófiában uralkodó permanens nézeteltérés között.³ Mi más szolgálhatna evidenciaként amellett, hogy valakinek sikerült kényszerítő erejű filozófiai érvet kidolgozni, ha nem az, hogy lennének olyan filozófiai viták, amelyek azzal zárulnak, hogy az egymással szembenálló felek egyike meggyőzi a másikat az általa kidolgozott érv konklú-

³ A kényszerítő erejű filozófiai érvek hiányának és a permanens nézeteltérések egyértelmű korrelációjának és kevésbé egyértelmű magyarázatának magyarul is igen kiterjedt irodalma van: lásd elsősorban Tőzsér (2018), valamint a Tőzsér által kifejtett metafizikai szkepticismusra született leginkább kritikai tanulmányokat és Tőzsér választát is tartalmazó kötetet (Bernáth–Kocsis 2021), illetve e kötet kapcsán a vitára érkezett reflexiókat: Katona (2021), Vánca (2022), Ónya (2022).

ziójának elfogadásáról? Ahogy van Inwagen fogalmaz: „annak lehetősége, hogy a filozófiában vannak letaglózó érvek és annak lehetősége, hogy a filozófiában egyezsége jutunk, ugyanaz a kérdés” (van Inwagen 2004. 339). Ám mindenki számára nyilvánvaló, hogy a hön áhított konszenzusra, nemhogy permanensen, de akármilyen rövid időintervallumra nézve sincs példa a filozófiában.⁴

Érdemes megemlíteni, hogy még ha minden filozófus számára ismert jelenség is az, hogy nincs olyan filozófiai kérdés, amellyel kapcsolatban ne lenne nézeteltérés, sok filozófus gondolta vagy gondolja úgy, hogy ő sikerrel tett vagy tesz kísérletet letaglózó érvek kidolgozására. Ezért is jellemzi van Inwagen Lewis úgy, mint aki „nem egy tipikus mai analitikus filozófus: nem hiszi, hogy lehetségesek letaglózó filozófiai érvek, és nem hiszi, hogy valaha is megtörténik, hogy a legtöbb filozófus egyetért egy bizonyos jelentős és pozitív filozófiai tézis igazságában” (uott).

Még ha tisztában vagyunk is vele, hogy a letaglózó filozófiai érvek hiányát egyértelműen jelzi a filozófusok között az összes szubsztantív filozófia kérdés-sel kapcsolatban fennálló permanens disszenzus, arra a kérdésre még nem kapunk választ, hogy miért nincsenek – legalábbis Lewis szerint – a konklúziójuk elfogadását garantáló vagy kikényszerítő érvek a filozófiában. E ponton ideje megvizsgálnunk a kérdést: mire alapozza Lewis a filozófiai érvek inkonkluzív voltával kapcsolatos meggyőződését?

IV. LEWIS *VERSUS* KRIPKE: NYELVI INTUÍCIÓK, MOORE-I TÉNYEK ÉS LEWIS ANTIFUNDACIONALIZMUSA

Lewis (1983a. x) a fent idézett hosszabb passzus végén arra hívja fel a figyelmet, hogy már ami a filozófiai elméleteket és a mellettük szóló érveket illeti, nincsenek olyan végső és megkérdőjelezhetetlen proposíciók, amelyeket a filozófiai elméletek episztemikus fundamentumaiként kellene vagy lehetne kezelni. Lewis tehát, ami a filozófia episztemológiáját illeti, egyértelműen *antifundacionalista* álláspontot képvisel. Meggyőződése szerint, ha a filozófiai tudás szerkezetével kapcsolatban a fundacionalista felfogás lenne a helyes, akkor – még egyszer – „csüggesztően sok konkluzív cáfolattal lenne dolgunk”. Lewis szerint tehát abban az esetben lehetne filozófiai érvekkel bizonyos filozófiai elmélete-

⁴ Lewis két olyan jelöltet emleget, amelyek szóba kerülhetnek, mint sikeres knock-out érvek valamely filozófiai elmélettel szemben. Az egyik az episztemológiában nagy visszhangot kiváltó Edmund Gettier érvei a tudást igazolt igaz vélekedésként meghatározó hagyományos tudásfelfogással szemben. A másik Kurt Gödel leginkább logika- és matematikafilozófiában óriási eredménynek számító, de a filozófia más területein is alkalmazott nemteljességi tétele(i), amely(ek) lényege annak kimutatása, hogy a konzisztens formális rendszerek nem tekinthetők teljesnek, mivel a konzisztenciájuk nem bizonyítható a rendszeren belül. Ezekkel az érvekkel most nem foglalkozom részletesen, ahogy azzal sem, hogy vajon megfelelő jelöltek-e arra, hogy az elenyésző számú letaglózó filozófiai érv közé soroljuk őket.

ket konkluzíve megcáfolni (vagy akár alátámasztani): ha a filozófiai elméletek esetében lennének „kikezdhetetlen evidenciaként” szolgáló proposíciók.

De mely proposíciók tölthetnék be ezt a szerepet? Lewis szerint az egyik, ha nem az egyetlen szóba jöhető jelöltek azok a proposíciók lehetnének, amelyeket „nyelvi intuíciók”-nak nevez, már amennyiben – és ez a fontos – ezek az intuíciók a filozófiai elméletektől függetlenek. Félreértés ne essék, Lewis számára nem kérdés, hogy vannak-e olyan intuíciók, amelyek a filozófiai elméletek számára episztemikus kiindulópontként és *többé-kevésbé* kikezdhetetlen evidenciaként szolgálnak. Lewis számára a legevidensebb jelöltek erre azok a *józan észből fakadó*, avagy *commonsense* meggyőződéseink, amelyek zömével, ha csak hallgatólágosan is, a filozófiát megelőzően is rendelkezünk, és oly mértékben plauzibilisek számunkra, hogy sokszor evidenciaként hivatkozunk rájuk, amikor valamely filozófiai elmélet tarthatóságáról döntünk.⁵

Ezeket Lewis *moore-i tényeknek* nevezi azok filozófiai érvekkel szembeni meglehetősen erős immunitása miatt.⁶ Íme néhány konkrét példa Lewistől (arról, hogy vannak szemantikai tények, vagyis a kifejezéseink többé-kevésbé jól meghatározott szemantikai értékkel bírnak; arról, hogy a színtapasztalásunkkal kapcsolatos meggyőződéseink alapvetően helyesek; arról, hogy egész sok mindent biztosan tudunk; arról, hogy bizonyos cselekvéseink racionális mérlegelés után meghozott szabad döntés eredményei):

⁵ Egy pillanatig sem állítom, hogy amikor *commonsense* vélekedésekről vagy meggyőződésekről beszélünk akkor egy világosan meghatározható fogalomról beszélünk, túl azon, hogy azokról a legtöbbször (nem mindenki) által igaznak tartott meggyőződésekről beszélünk, amelyek a világról alkotott manifeszt képünk sarokköveit képezik. Ahogy az sem világos, hogy pontosan milyen kapcsolata van a *common sense*-nek a tudományos vagy filozófiai elméletekhez. Amikor a *commonsense* intuíciók és vélekedések prefilozófiai vagy pretudományos, vagy egyszerűbben, preteoretikus voltáról, más szóval, a hétköznapi ember nézeteivel való azonosságáról beszélünk, akkor meglehetősen flexibilis kategóriákat használunk. A preteoretikusság nem feltétlen jelent tudománytalanságot, a hétköznapi ember gondolkodása sem mentes a tudományos és filozófiai elméletektől, még ha többé-kevésbé jól kitapintható különbséget is tudunk tenni laikus és szakértő között. Amikor *common sense*-ről beszélünk, legalábbis a filozófiában, akkor azon nem babonákat és előítéleteket értünk, bár kétségtelenül ezektől sem élesen elkülöníthető, hanem sokkal inkább egy reflektált, egy általános értelemben vett tudományos világképpel többé-kevésbé kompatibilis vélekedések (szisztematikus rendszernek nem nevezhető) halmazát.

⁶ Az analitikus filozófiában először George Edward Moore képviselte teljes meggyőződéssel azt a nézetet, miszerint a filozófiában mérvadó tekintély a *common sense*. Moore (1925/1981) arra alapozta bizonyos *spekulatív metafizikák* és a *szélsőséges szkepticizmus* tarthatatlansága mellett érveit, hogy azok mind szembe mennek a józan ésszel, vagyis ellentmondanak azoknak az általa listába szedett *commonsense* proposícióknak, amelyek igazságáról (szinte) mindannyian meg vagyunk győződve. Moore egyébként olyannyira megingathatatlan volt az általa listába szedett proposíciók (Moore 1925/1981. 65–67) igazságát illetően, hogy szerinte a helyes episztemikus attitűd irányukba nem egyszerűen a *vélekedés*, hanem sokkal inkább a *tudás*. Ahogy ő (uott 64) fogalmaz: ezek olyan proposíciók, „amelyek közül mindegyikről (véleményem szerint) teljes bizonyossággal *tudom*, hogy igazak”. Éppen ezért valamennyi az általa listába szedett és teljes bizonyossággal tudott proposíció „első pillantásra olyan nyilvánvaló közhelynek” látszik, „amelyet úgy tűnik nem is érdemes megemlíteni” (uott 63–64).

Nyelvünknek igenis van egy kellő mértékben meghatározott interpretációja (ez egy moore-i tény!). (Lewis 1983b. 371.)

Moore-i tény, hogy a színek népi pszichofizikája közelítőleg igaz.

Más népi elméletekhez hasonlóan a színek népi pszichofizikája olyan hallgatólagos vélekedések egy csoportja, amelyet mindenki oszt. Ezek a vélekedések nemcsak magukra a színekre vonatkoznak, hanem a színtapasztalat olyan belső állapotaira is, amelyeket a színek hajlamosak előidézni bennünk, valamint olyan további belső állapotokra és viselkedésre, amelyeket ezek a színtapasztalatok idéznek elő. (Lewis 1997. 325.)

Mindenféle hétköznapi tudásunk van, éspedig bőségesen. Bármilyen történet is, abszurd lenne komolyan és tartósan kételkedni ebben a tudásban, és még az érvek hatására létrejött filozófiai és átmeneti kétely is több mint különös. Moore-i tény, hogy sokat tudunk. Ez egyike azoknak a dolgoknak, amelyeket jobban tudunk, mint az ellenkezőjük mellett felhozott filozófiai érvek premisszáit. (Lewis 1996. 549.)

Moore-i tény, hogy szabad döntéseket hozunk. (Lewis 2004. 79.)

Ám az, hogy ezek prefilozófiai meggyőződések és intuíciók *többségszerűen* kikezdetlenek, vagyis erősen immúnisak a filozófiai érvekkel szemben, még nem jelenti azt, hogy abszolút értelemben is azok. Lewis számára éppen ezért az a nagy kérdés, hogy milyen viszonyban vannak egy elmélet számára első látásra kikezdetlen evidenciaként kezelt nyelvi intuíciók magukkal a filozófiai elméletekkel.

Ha valakinek az a metafilozófiai meggyőződése, hogy egyrészt a nyelvi intuíciók, vagyis a *commonsense* meggyőződések, illetve moore-i tények, másrészt a filozófiai elméletek között *éles határvonal* húzódik, érve ezen, hogy az előbbiek más, szilárdabb episztemikus státuszúak, mint az utóbbiak, akkor egyúttal jogot formál abbéli meggyőződésének is, hogy azokat a filozófiai elméleteket, amelyek ellentmondanak ezeknek az intuícióknak, tarthatatlannak tekintse. Eszerint egy elmélet *kontrainuitív* voltának kimutatása egyúttal kényszerítő erejű érv az elmélet cáfolhatósága mellett, és éppígy egy elmélet *intuitív módon való megalapozása* knock-out érv az elmélet elfogadása mellett.

Lássunk példát erre egy Lewistől nem csupán számos elsőrendű filozófiai kérdésben, de bizonyos alapvető metafilozófiai kérdésekben is eltérő nézeteket való filozófustól! Saul Kripke (1981/2007) a *Megnevezés és szükségszerűség* első fejezetében intuitív alapon ad számot nemcsak a tulajdonnevek természetére vonatkozó *merev jelölők* fogalmáról, hanem olyan modális fogalmakról is, mint a *szükségszerű* és *esetleges tulajdonságoké*. Meggyőződése, hogy ezek a fogalmak rendelkeznek egy mindannyiunk számára (minden kompetens nyelvhasználó számára) megragadható intuitív tartalommal, mely tartalom megragadásához

nincs szükségünk filozófiai elméletre. Kripke szerint a tulajdonneveket intuitíve használjuk merev jelölökként, ahogy a szükségszerű és esetleges tulajdonságok közötti különbséget is intuitíve látjuk be. Éppen ezért, ha filozófiai elméletalkotásra vállalkozunk, akkor a filozófiai elméletet ezekre a hétköznapi nyelvhasználó által mozgósított intuíciókra alapozva kell kidolgozni. Vegyük a következő mondatot: „Richard Nixon elveszíthette volna az 1968-as amerikai elnökválasztást”. A fenti, modális propozíciót kifejező mondat szerint, noha Nixon nyerte meg a választást, másképp is alakulhatott volna a világ, és ha a világ másképp alakult volna, akkor Nixon elveszíti a választást. Ugyanezt technikaibb módon is kifejezhetjük, immáron a lehetséges világ fogalmi eszköztárát használva: Nixon egy másik, az aktuális világtól eltérő lehetséges világban elveszíti az 1968-as amerikai elnökválasztást. Amikor Nixonnal kapcsolatban a választás elvesztésének lehetőségéről beszélünk, akkor ugyanarról a Nixonról azt állítjuk, hogy egy lehetséges világban elveszíti a választást. Mi több, azt is állítjuk, hogy Nixon ugyan győzött 1968-ban, de ez a győzelem nem volt szükségszerű, vagyis Nixonnak az 1968-as elnökválasztás győztesének levés nem szükségszerű tulajdonsága, hanem esetleges vagy akcidentális tulajdonsága. Csak akkor lenne Nixonnak szükségszerű tulajdonsága az 1968-as elnökválasztás győztesének levés tulajdonsága, ha minden lehetséges világban Nixon jött ki győztesen az 1968-as amerikai elnökválasztáson, de épp ennek az ellenkezőjét állítjuk, amikor azt mondjuk, az intuícioinknak megfelelően, hogy Nixon elveszíthette volna az 1968-as amerikai elnökválasztást.

Kripke valahogy úgy látja, hogy a nyelvi (talán pontosabb, ha azt mondjuk: szemantikai) intuícioink, amelyekkel megfelelő értelmet adunk a mondatnak, egyúttal evidenciaként is szolgálnak bizonyos filozófiai nézetek mellett (ahogy más filozófiai elméletekkel szemben). Jelen esetben, evidenciaként szolgál a tulajdonneveket merev jelölökként kezelő filozófiai elmélet mellett (ahogy a tulajdonneveket álcázott határozott leírásokként kezelő elmélettel szemben). Vagyis evidenciaként szolgál a nevek azon elmélete amellett, miszerint a 'Nixon' névvel minden lehetséges világban ugyanarra a személyre, vagyis Nixonra referálunk, függetlenül attól, hogy megnyerte-e a választást vagy sem. Valamint evidenciaként szolgál a szükségszerű és esetleges tulajdonságok olyan megkülönböztetése mellett is, miszerint Nixon, aki minden lehetséges világban ugyanaz a személy, nem minden lehetséges világban rendelkezik az 1968-as amerikai elnökválasztás győztesének levés tulajdonságával (hiszen egy másik világban Nixon veszített, és valaki más nyert).⁷

⁷ Lewis nagyon másképp gondolkodik erről: szerinte Nixon nem létezhet több világban, tehát, ha valaki el is veszítette a választást egy lehetséges világban, az legfeljebb Nixon *hasonmása* volt, aki az aktuális Nixontól *különböző személy*. Kripke szerint (és nemcsak szerinte), ahogy azt Lewis is elismeri, a kontraintuitív elméleti megoldás, ami a hasonmáselmélettel kerül bevezetésre, erősen meg van támogatva azzal a szintén elméleti meggyőződéssel, hogy a lehetséges világok és azok lakói nem lehetnek átfedésben egymással, így Nixon, a mi (aktuá-

Kripkének tehát meggyőződése, hogy „a névhasználatra vonatkozó intuíciónk azt sugallják, hogy a nevek merev jelölők” (Kripke 1981/2007. 135), vagyis képesek, mondhatni, nyomon követni az általuk megnevezett dolgot/személyt minden tényellentétes helyzetben (avagy minden lehetséges világban, amelyben létezik a név hordozója). Éppen ezért csak olyan elmélet kidolgozása jöhet számításba, amelyben „fenntarthatjuk azt a természetes intuitív meggyőződésünket, hogy a hétköznapi nyelv nevei merev jelölők” (uott). Azok a filozófiai elméletek, amelyek az elméleti szinten tisztázandó fogalom esetében nem veszik figyelembe a hétköznapi nyelvhasználó által a kérdéses fogalomhoz kapcsolt intuitív tartalmakat, vagy éppen kifejezetten ezen intuíciókkal ellentétes elméleti tartalmakat kapcsolnak a fogalmakhoz, természetüknél fogva kontra-intuitívak, és mint ilyenek tarthatatlanok. Kripke szerint éppen ezért a filozófus végzetes hibát követ el, amikor az elméletalkotás során semmibe veszi a hétköznapi ember intuícióit, ugyanis ezek az intuíciók szolgáltatók a lehető legjobb indokokat egy elmélet elfogadása mellett.

Amikor azt kérdezzük, vajon szükségszerű vagy esetleges, hogy *Nixon* nyerte a választást, intuitíve azt a kérdést tesszük fel, vajon bizonyos tényellentétes helyzetekben *az ember* elvesztette volna-e a választást. Ha valaki azt gondolja, hogy a szükségszerű és az esetleges vagy akcidentális tulajdonság fogalma intuitív tartalom nélküli filozófiai fogalom, téved [...]. Tudom, vannak filozófusok, akik szerint nem számít döntő bizonyítéknak egy fogalom használata mellett, hogy a fogalom rendelkezik intuitív tartalommal. Én viszont perdöntő bizonyítéknak tartom. Tulajdonképpen elképzelni sem tudom, végső soron milyen erősebb bizonyíték szolgálhat bármi mellett. (Kripke 1981/2007. 25–26.)

Ami Kripke filozófiai metodológiájában lényeges pont, hogy az intuíciók elméletektől való függetlenségét és ennek köszönhető sérthetetlenségét semmi sem fenyegetheti: az intuíciókra fittyet hányó filozófus, vagy ahogy egy helyütt nevezi, a „nem-intuitív ember” (1981/2007. 25) által be- illetve levezetett elméleti tartalmak nem jelentik a hétköznapi ember nyelvi intuícióinak valódi alternatíváját. Hiába szólnak tehát „látszólag meggyőző” érvek (uott 14) amellett, hogy a tulajdonnevek valójában álcázott határozott leírások, mivel, legalábbis Kripke

lis) világunk Nixonja, aki megnyerte a választást, nem létezhet egy másik világban, ahol elveszíti azt. Fontos, hogy Lewis nem azt tagadja, hogy Nixon elveszíthette volna a választást, azt tagadja, hogy azon, hogy Nixon elveszíthette volna a választást, azt kell értenünk, hogy van egy másik világ, amelyben ugyanaz a személy, aki ebben a világban megnyerte a választást, a kérdéses másik világban elveszítette azt. Ez ugyanis azt jelentené, hogy ugyanaz a személy egyszerre megnyerte a választást (ebben a világban) és elveszítette a választást (egy másik világban), ami első látásra, talán másodikra is, ellentmondásnak tűnik. A konstraintintuitív Lewisi hasonmásemélet, valamint a hasonmásemélethez jól illeszkedő lehetségesvilág-realizmust máshol részletesen is tárgyalom. (Magyarul lásd erről még Bács–Kocsis 2011, valamint Kocsis 2022.)

szerint, a tulajdonnevek természetére vonatkozó alapvető intuíciónk az, hogy a nevek merev jelölők, ezért minden ezt negligáló érv behozhatatlan hátrányból indul.

Lewis Kripkéhez hasonlóan úgy véli, hogy az intuíciónak alapvető jelentőségük van egy filozófiai nézet kidolgozásában és megítélésében, ám Kripkével ellentétben nem gondolja azt, hogy az intuíciók „perdöntő bizonyítékok” lennének egy filozófiai nézet mellett vagy azzal szemben. Így lenne, ahogy azt fentebb már idéztük, ha „élesen elválna egymástól a »nyelvi intuíció«, amelyre kikezddhetetlen evidenciaként kell tekintenünk, és a filozófiai elmélet, amit minden áron össze kell egyeztetni az evidenciával” (Lewis 1983a. x). Ám Lewis meg van győződve arról, hogy az intuíciók és az elméletek nem különíthetők el élesen egymástól. De mit is jelent ez? Kér kérdésre kell választ adnunk: (1) Miért gondolja azt Lewis, hogy az intuíciók és az elméletek nem különülnek el teljes mértékben egymástól? (2) Mi köze van az intuíciók és elméletek egymástól való éles elkülöníthetőségének a knock-out filozófiai érvek hiányához?

V. LEWIS AZ INTUÍCIÓK ÉS ELMÉLETEK VISZONYÁRÓL

Ami Lewist illeti, az intuíciók és elméletek közti éles határvonal eltörlése mellett szól már az is, amit az intuíciók természetéről gondol, ugyanis expliciten kijelenti, hogy legyenek bár az intuíciók oly mértékben kikezddhetetlenek, amennyire egy filozófiai elmélet sohasem lenne képes, az intuíciók és az azokhoz többé-kevésbé igazodó filozófiai elméletek *azonos természetűek*: „vélemény valamennyi” (Lewis 1983a. x).⁸

Mivel az intuíciókat véleményeknek tartja, Lewis nem kezeli őket úgy, mint amelyek valamilyen episztemikusan „erősebb” vagy megbízhatóbb módon viszonyulnának az igaznak tartott proposíciókhoz, mint ahogy a vélemények viszonyulnak az igaznak vélt proposíciókhoz. Ám ha az intuíciók maguk is „csupán” vélekedések, nemkülönben a filozófiai elméletek, akkor milyen alapon húzunk éles határvonalat köztük, mondván, a filozófiai elméleteknek minden

⁸ Csak a rend kedvéért: az „intuíció” szóval legalább két dologra referálhatunk, egyrészt intuíciókként beszélhetünk az intuitív belátott tartalmakról, vagyis proposíciókról, másrészt intuíciónak nevezzük azt a mentális állapotot, vagyis propozicionális attitűdöt is, amelynek tartalma az intuitív belátott proposíciók. Amikor Lewis véleményekként azonosítja be az intuíciókat, akkor azzal továbbra is megőrzi ezt a kettős jelentést, hiszen a „vélemény” szavunkon úgyszintén olykor azt a proposíciót értjük, amit hiszünk, olykor pedig azt a mentális állapotot, amellyel a kérdéses mentális állapot, jelen esetben, a vélemény propozicionális tartalmához viszonyulunk (másképp is viszonyulhatnánk hozzá, megkérdőjelezhetnénk, tagadhatnánk, tudhatnánk, de történetesen nem kérdőjelezzük meg, nem tagadjuk, nem tudjuk, hanem hisszük).

esetben a tőlük független és kikezddhetetlen evidenciaként szolgáló intuíciónkhoz kell igazodniuk?⁹

Félreértés ne essék, mindez nem jelenti azt, hogy Lewis megkérdőjelezné az intuíciónk figyelemreméltó episztemikus szerepét. Az intuíciónk ugyan nem mások és többek, mint vélekedések, az intuitív tartalmak mégis olyan nyilvánvaló vagy legalábbis nehezen tagadható proposíciók, amelyek annak ellenére, hogy sok esetben csak hallgatólágoosan elismertek – és függetlenül attól, hogy explicitte vannak-e téve, vagy sem – mindenki, vagy legalábbis a többség szilárd meggyőződése közé tartoznak. Tehát annak elismerése, hogy nincs lényegi különbség az intuíciónk és az elméletek között, nem jár együtt annak hangoztatásával, hogy egyáltalán nincs különbség közöttük. Lewis szerint, és ennek nagy jelentőséget tulajdonít a filozófiai elméletalkotás során, az intuíciónkat episztemikus szempontból többre értékeljük az elméleteknél.

Nincs éles határvonal a szent és sérthetetlen intuiciónk és a szabadelvű elmélet között. Elméletalkotóként ott kezdjük, ahol éppen állunk – hol máshol? – a kezdeti vélemények egy készletével, és megpróbáljuk ezeket valami jobbá alakítani, részben a konzervativizmus, részben az elméleti egységre való törekvés által vezérelve. A korábbi vélemények bármilyen felülvizsgálata bizonyos költségekkel jár. Véleményeink némelyike szilárdabb és kevésbé alkuképes, mint a többi. Némelyik pedig naivabb és kevésbé elméleti a többinél. Általános tendenciának tűnik, hogy az elméletibbek az inkább alkuképesek. (Lewis 1986. 240–241.)

Eszerint tehát az intuíciónk és az elméletek között a különbség nem kategoriális, pusztán fokozati. Ugyanakkor ezeknek a fokozati különbségeknek meghatározó elméleti szerepük van: egyrészt vannak olyan véleményeink, amelyeket nehezebben vagy könnyebben adunk fel másoknál, másrészt vannak olyan vélemény-

⁹ Ami az intuíciónk természetét illeti, az, hogy Lewis véleményekként kezeli őket, van egy nyilvánvaló elméleti haszna. A vélemények, amelyek nem különböznek lényegileg a vélekedésektől, jól vagy legalábbis jobban ismert mentális állapotok, és amennyiben az intuíciónk is ezek közé tartoznak, úgy nincs szükség olyan elméletre, amely a saját jogukon létező intuíciónk vélekedésektől lényegileg eltérő természetéről számot adna. Ha távolabbról vetünk egy pillantást az intuíciónk természetével kapcsolatos vitára, akkor alapvetően kétféle nézet került kidolgozásra az elmúlt évtizedekben. Az egyik nézet képviselői, akik egyszerű vélekedésekként (esetleg vélekedések kialakítását ösztönző hajlandóságként) azonosítják be az intuíciónkat, *doxasztikus* természetűnek tartják őket: Lewis mellett, többek között, van Inwagen (1997), Ernest Sosa (2006) és Timothy Williamson (2007) is ezt a nézetet vallja, amelyet Herman Cappelen (2012) az intuíciónk természetére vonatkozó elméletek közül a „legliberalisabbnak” tart. A másik tábor képviselői viszont sokkal speciálisabb, redukálhatatlan, *perceptuális* vagy *képzési-perceptuális* természetű mentális állapotokként és ezen állapotok által megragadott tartalmakként azonosítják be az intuíciónkat: George Bealer (1998), Laurence Bonjour (2005), William G. Lycan (2019) szerint az intuíciónk intellektuális tűnések vagy látszások, amelyek nem egyszerűen igaznak, hanem szükségszerűen igaznak tűnnek. Hogy proposicionális természetűek-e vagy nem, nincs egyetértés. A kétféle megközelítésről lásd – többek között – Chudnoff 2011 vagy Pust 2017.

nyeink, amelyek elméletileg kevésbé vagy jobban megalapozottak a többinél. Érdekes tény, hogy a legszilárdabb vélekedéseink egyúttal a legnaivabbak is: ezek a már korábban emlegetett *commonsense intuíciók* vagy *meggyőződések*, amelyekkel minden filozófiai elméletalkotást megelőzően már rendelkezünk, és amelyeket minden más vélekedésünknel plauzibilisebbnek és hihetőbbnek tartunk. Noha nem tudunk kielégítő válasszal szolgálni a szkeptikus érveire, mégis szilárd meggyőződésünk, hogy van testünk, hogy a Föld nem csak öt perccel ezelőtt jött létre, hogy van anyagi világ, aminek részesei vagyunk, és folytathatnánk a Moore (1925/1981) által is listába szedett pozíciókat.

Az intuíciók és elméletek viszonyának megítélése során gyakran folyamodunk közgazdaságtani metaforák használatához: az intuícióink *sokat érnek* számunkra, így *sokba kerül* a feladásuk, miközben az intuíciók megőrzése érdekében tett elméleti változtatásokért cserébe *alacsonyabb árat* fizetünk. Az intuíciók *magas ára* azonban nem jelenti azt, hogy olykor nem észszerű vagy célravezető *megfizetni* a feladásukkal járó *magas költségeket*. Lewis meggyőződése – és ebben tér el leginkább a fentebb tárgyalt, intuíciók elméleti szerepére vonatkozó kripkei nézettől –, hogy bizonyos filozófiai elméleteknek, annak ellenére, hogy szembe mennek a *commonsense* intuíciókkal, lehetnek olyan elméleti előnyek, amelyekért érdemes megfizetni az intuíciók feladása miatti magasabb árat.

Ha tehát nincs éles határvonal intuíciók és elméletek között, akkor el kell ismerni, hogy az elméletalkotás során mérlegelés tárgya lehet az, hogy az elméletek mely intuíció(ka)t tartják tiszteletben és hagyják meg érintetlenül, és melye(ke)t veszik revízió alá, vagy tagadják. A revízió nem csak lehetséges, de bizonyos esetekben szükséges is, ugyanis a filozófiai elméletek által tisztázni kívánt fogalmak esetében az elméleti vizsgálódás kiindulópontjaként szolgáló intuitív tartalmak sok esetben nem egyértelműek, további tisztázásra szorulnak, és ami ennél is nagyobb gond, ellentmondásban állnak egymással. Az intuitív tartalmak szofisztikált, reflektív és ennek köszönhetően egyértelműsített nyelvi kifejezése, továbbá a köztük lévő nyilvánvaló vagy látszólagos ellentmondások elsimítása már kimondottan egy elmélet feladatai közé tartozik. Az elmélet mondja meg, hogy a lehető legnagyobb világossággal kimondott intuíciók közül melyiket őrzi meg, és melyiket revideálja.

VI. KONKLÚZIÓ: MIÉRT KONZERVATÍV A LETAGLÓZÓ ÉRVEK NÉLKÜLI FILOZÓFIA?

Tanulmányomban azt próbáltam kideríteni, hogy mire alapozza Lewis azt a meggyőződését, miszerint nincsenek knock-out filozófiai érvek, amelyek az érvet megértő személyből kikényszerítenék azt a vélekedést, hogy az érv konklúziója igaz. Az a tény, hogy egyetlen szubsztantív filozófiai kérdést illetően sincs egyetértés, az ilyen érvek hiányával együtt járó jelenség, nem magyarázat. Azt, hogy

miért nincsenek ilyen érvek Lewis azzal indokolja, hogy nincs éles különbség az intuíciók és a filozófiai elméletek között, vagyis az intuíciók, annak ellenére, hogy a filozófiai elméletalkotás kiindulópontjai, nem képeznek abszolút értelemben kikezddhetetlen elméleti alapokat. Ha lennének ilyen revideálhatatlan episztemikus fundamentumok, akkor lennének letaglózó érvek is, hiszen minden olyan elmélet, amely szembe megy ezekkel a kikezddhetetlen intuíciókkal, eleve tarthatatlanná válna. Más szóval, ha egy filozófiai érv végső premisszáit ilyen intuíciók alkotnák, akkor az érv, amennyiben deduktíve érvényes, önmagában garantálná a konklúzió igazságát (és a konklúzióval ellentétes proposíciók hamisságát). Ám ha nincsenek ilyen intuíciók, márpedig Lewis szerint nincsenek, akkor az érv deduktív érvényessége még nem garantálja a konklúzió igazságát (ahogy a konklúzióval ellentétes proposíciók hamisságát sem).¹⁰

Nincs ez másképp a filozófiai vizsgálódások esetében sem; a filozófiai elméletek sem *ex nihilo* születnek.

Vannak, akik már álláspontok egész készletével felvértezve kerülnek először a filozófia közelébe. A filozófiának nem az a dolga, hogy bármilyen mértékben alássa vagy igazolja ezeket az előzetesen kialakult véleményeket, hanem csupán az, hogy olyan módszereket próbáljon találni, amelyekkel ezek az elképzelések egy működő rendszerré bővíthetők. (Lewis 1973/2022. 49.)

Nem vitás, hogy mielőtt a filozófia termeibe lépünk, sok esetben kiforrott véleményünk van arról, hogyan állnak a dolgok a világban, beleértve saját magunkat és a világhoz való viszonyunkat is. E prefilozófiai vélekedéseknek két igazán jelentős típusa van: az egyik a *commonsense meggyőződés*ek, a másik a *tudományos ismeretek*. A filozófiai elméletalkotás során ezekből indulunk ki, mondhatni, ezek a rendelkezésre álló „*adatok*”. De mit is tehetünk vagy kell tennünk ezekkel az adatokkal?

Erre a normatív kérdésre két radikálisan eltérő válasz adható. Az egyik szerint a filozófiai elméletalkotás során minden áron tiszteletben kell tartanunk és meg kell őriznünk a prefilozófiai vélekedéseinket. A másik szerint viszont épp ellenkezőleg, nem szabad törődnünk velük, és amennyire a filozófia erejéből telik, meg kell

¹⁰ Az intuícióink tévedhetetlen voltát még azok sem mindig képviselik, akik az intuíciónak Lewisnál is jelentősebb szerepet szánnak a filozófiai elméletalkotás során. Lycan (2019) például egyike ezen filozófusoknak: meggyőződése, hogy az intuíciók minden másnál (*commonsense*, tudomány) „alapvetőbb forrásai a filozófiai igazolásnak”. Ennek ellenére nem gondolja azt, hogy az intuíciók megkérdőjelezhetetlen evidenciák lennének. Lycan is azon az állásponton van, hogy a filozófiában nincsenek knock-out érvek: egyrészt a *deduktív* érvek, amelyek a legjobb jelöltek lennének arra, hogy knock-out érvek legyenek, valójában nem arra szolgálnak, hogy a konklúzió igazságát kikényszerítsék, hanem arra, hogy bizonyos proposícióhalmazok inkonzisztenciáját felmutassák, másrészt a filozófiában nincsenek olyan érvek, amelyek premisszáit megkérdőjelezhetetlenek lennének, legyenek ezek a premisszák akár mennyire intuitívak vagy akár milyen szilárd meggyőződések.

szabadulnunk tőlük, hogy helyet adjunk az érvekkel alátámasztott filozófiai tudásnak. Aki az előbbi válasszal ért egyet, úgy gondolja, hogy a filozófiai elméletek tarthatóságának (igazságának?) megítélése azon múlik, hogy mennyiben tartjuk szem előtt a prefilozófiai vélekedéseket: akkor tartható (igaz?) egy kérdéses filozófiai elmélet, ha igazodik a prefilozófiai vélekedésekhez, máskülönben minden okunk megvan rá, hogy elvessük. Aki pedig az utóbbi válasszal szimpatizál, annak meggyőződése, hogy a filozófia sajátos episztemikus vállalkozás, egyfajta spekulatív alternatívája a tudományos elméleteknek, amely a saját módszereit használva, de a tudományhoz hasonlóan, olyan (kifejezetten filozófiai) igazságok elérésének igényével lép fel, amelyek sok esetben a *common sense* és akár a tudományos elméletek felülvizsgálatával és elméleti meghaladásával járnak együtt. Ám nem csak ez a két út létezik, Lewis egy harmadikat próbál kikövezni.

Mint arra kitértünk, Lewis meg van győződve arról, hogy a filozófiai érvek, legyenek akármilyen erősek, olyan erősek soha nem lesznek, hogy kényszerítő erővel párosuljanak. A filozófusok érvei azonban nemcsak ahhoz erőtleneek, hogy le- avagy meggyőzzék a másik filozófust, de Lewis szerint ahhoz is, hogy a filozófiai vizsgálódásainkat megelőzően kialakult véleményeinket egyszer és mindenkorra igazolják vagy végleg elutasítsák. Lewis (1986) az előző szakaszban idézett passzusban úgy fogalmaz, hogy a filozófusoknak „részben a konzervativizmus, részben az elméleti egységre való törekvés által vezérelve” kell(ene) a prefilozófiai vélekedésekhez közelíteni. Tehát egyrészt, már csak a filozófiai érvek korlátozott erejéből fakadóan is, *tiszteletben kell tartaniuk* azokat a vélekedéseket, meggyőződéseket és ismereteket, amivel a filozófia előtt már rendelkezünk, másrészt pedig *szisztematikusan el kell rendezniük* azokat, mégpedig úgy, hogy a lehető legtöbb vélekedésünk a lehető legkonzisztensebb módon kapcsolódjon össze, magyarul, működő rendszerré álljon össze. E kettős feladatot Lewis úgy látja megvalósíthatónak, ha a filozófiai elméletalkotás során megteremtjük a kiindulópontnak számító *vélekedéseink közötti egyensúlyt*, vagyis a legjobb döntés részünkről, ha a filozófiai elméletalkotás során *konzervatív* módon viszonyulunk prefilozófiai vélekedéseinkhez.

IRODALOM

- Ballantyne, Nathan 2014. Knockdown Arguments. *Erkenntnis*. 793. 525–543. <https://doi.org/10.1007/s10670-013-9506-8>
- Bács Gábor – Kocsis László 2011. Lewis a világok sokaságáról. *Magyar Filozófiai Szemle*. 55/4. 153–177.
- Bealer, George 1998. Intuition and the Autonomy of Philosophy. In Michael Raymond DePaul – William M. Ramsey (szerk.) *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*. Lanham/MD, Rowman and Littlefield. 201–240.

- Bernáth László – Kocsis László (szerk.) 2021. *Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válaszok a szkeptikus kihívásra*. Budapest, Kalligram.
- Bonjour, Laurence 2005. Is There *A Priori* Knowledge? In Defense of the *A Priori*. In Matthias Steup – Ernest Sosa (szerk.) *Contemporary Debates in Epistemology*. Malden/MA, Blackwell. 98–105.
- Cappelen, Herman 2012. *Philosophy Without Intuitions*. New York, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199644865.001.0001>
- Chudnoff, Elijah 2011. What Intuitions are Like. *Philosophy and Phenomenological Research*. 82/3. 625–654. <https://doi.org/10.1111/j.1933-1592.2010.00463.x>
- Katona Ágnes 2021. Nem jó, de nem is tragikus – Filozófia a metaszeptikus vita után. *Elpis*. 14/2. 87–101. <https://doi.org/10.54310/Elpis.2021.2.3>
- Keller, John A. 2015. On Knockdown Arguments. *Erkenntnis*. 80/6. 1205–1215. <https://doi.org/10.1007/s10670-014-9720-z>
- Kocsis László 2022. Lehetséges individuumok: világokon átívelő azonosság és hasonmásmélet. In Kocsis László – Tüboly Ádám Tamás (szerk.) *Lehetséges világok*, Budapest, Typotex. 137–183.
- Kripke, Saul 1981/2007. *Megnevezés és szükségszerűség*. Ford. Bárány Tibor – Zvolenszky Zsófia, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Lewis, David K. 1973/2022. Lehetséges világok. Ford. Hunyady András; a fordítást frissítette Kocsis László – Tüboly Ádám Tamás. In Kocsis László – Tüboly Ádám Tamás (szerk.) *Lehetséges világok*. Budapest, Typotex. 45–53.
- Lewis, David K. 1983a. *Philosophical Papers. Volume I*. Oxford, Oxford University Press.
- Lewis, David K. 1983b. New Work for a Theory of Universals. In *Australasian Journal of Philosophy*. 61. 343–377. <https://doi.org/10.1080/00048408312341131>
- Lewis, David K. 1986. *On the Plurality of Worlds*. Oxford, Basil Blackwell.
- Lewis, David K. 1996. Elusive Knowledge. *Australasian Journal of Philosophy*. 74/4. 549–567. <https://doi.org/10.1080/00048409612347521>
- Lewis, David K. 1997. Naming the Colours. *Australasian Journal of Philosophy*. 75/3. 325–342. <https://doi.org/10.1080/00048409712347931>
- Lewis, David K. 2004. Void and Object. In John Collins – Ned Hall – Laurie Ann Paul (eds.) *Causation and Counterfactuals*. Cambridge/MA, MIT Press. 277–290. <https://doi.org/10.7551/mitpress/1752.003.0011>
- Lewis, David K. – Helen Beebe – Anthony R. J. Fischer (szerk.) 2020. *Philosophical Letters of David K. Lewis, Volume 1: Causation, Modality, Ontology*. Oxford, Oxford University Press.
- Lycan, William G. 2019. *On Evidence in Philosophy*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198829720.001.0001>
- Moore, George Edward 1925/1981. A józan ész védelmében. Ford. Vámosi Pál. In George Edward Moore: *A józan ész védelmében és más tanulmányok*, Budapest, Magyar Helikon. 61–115.
- Nozick, Robert 1981. *Philosophical Explanations*. Cambridge/MA, The Belknap Press of Harvard University Press.
- Ónya Balázs 2022. Bernáth László – Kocsis László (szerk.) Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válaszok a szkeptikus kihívásra. *Vigilia*. 87/4. 341–343. https://vigilia.hu/pdfs/Vigilia_2022_04_facsimile.pdf#page=79
- Pust, Joel 2017. Intuition. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/intuition/>
- Tózsér János 2018. *Az igazság pillanatai. Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről*. Budapest, Kalligram.
- Tózsér János 2023. *The Failure of Philosophical Knowledge. Why Philosophers Are Not Entitled to Their Beliefs*. London, Bloomsbury. <https://doi.org/10.5040/9781350340077>

- van Inwagen, Peter 1997. Materialism and the Psychological-Continuity Account of Personal Identity. *Noûs*. 31/s11. (Tematikus különszám: *Philosophical Perspectives*, 11, *Mind Causation, and World*). 305–319. <https://doi.org/10.1111/0029-4624.31.s11.14>
- van Inwagen, Peter 2004. Freedom to Break the Laws. *Midwest Studies in Philosophy*. 28/1. 334–350. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.2004.00099.x>
- van Inwagen, Peter 2009. *Metaphysics. Third Edition*. Boulder/CO, Westview Press.
- Váncza Kristóf 2022. Agonális világvázlatok vagy bummbummok? *Magyar Filozófiai Szemle*. 66/4. 188–200. https://epa.oszk.hu/00100/00186/00077/pdf/EPA00186_mfsz_2022_04_188-200.pdf
- Williamson, Timothy 2007. *The Philosophy of Philosophy*. New York, Routledge. <https://doi.org/10.1002/9780470696675>